

O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA QIZIQISHLARINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK USULLARI

Ashuraliyeva Munajatxon Abduraximovna

Uchko'prik tumani 41-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o‘quvchilarda kasb-hunarga qiziqishni shakllantirish va rivojlantirishning psixologik asoslari, samarali usullari hamda ta’lim jarayonidagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, qiziqish, motivatsiya, o‘quvchi, psixologiya, kasbiy rivojlanish, ta’lim.

KIRISH

O‘quvchilarning kelajakda to‘g‘ri kasb tanlashi ko‘p jihatdan ularning shu sohaga bo‘lgan qiziqishiga bog‘liq. Qiziqish esa o‘z-o‘zidan shakllanmaydi, balki ma’lum psixologik va pedagogik ta’sirlar orqali rivojlanadi. Shu sababli maktablarda o‘quvchilarning kasb-hunarga bo‘lgan qiziqishini oshirish muhim vazifalardan biridir.

Birinchi navbatda, o‘quvchilarning individual qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash zarur. Psixologik testlar, suhbatlar va kuzatuvlar orqali har bir o‘quvchining moyilligi o‘rganiladi. Bu esa ularga mos yo‘nalishlarni tanlashda yordam beradi.

Motivatsiyani shakllantirish muhim psixologik usullardan biridir. O‘quvchilarga kasbning ahamiyati, uning jamiyatdagi o‘rni va kelajakdagi imkoniyatlari haqida ma’lumot berish orqali ichki qiziqish uyg‘otiladi.

Namuna ko‘rsatish usuli ham samarali hisoblanadi. Turli kasb egalari bilan uchrashuvlar, muvaffaqiyatli insonlar haqida hikoyalar o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otadi. Shuningdek, amaliy faoliyatga jalb etish muhim. To‘garaklar, loyihalar, kichik tajribalar va kasbiy sinovlar orqali o‘quvchilar o‘z qobiliyatlarini amalda sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

O‘yin va interaktiv metodlar orqali kasblar haqida bilim berish ham samarali. Rolli o‘yinlar, kasb tanlashga oid treninglar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Ijobiy psixologik muhit yaratish ham muhim omil hisoblanadi. O‘quvchi o‘z fikrini erkin ifoda eta oladigan muhitda uning qiziqishlari tezroq rivojlanadi.

Ota-onalar bilan hamkorlik bu jarayonda alohida o‘rin tutadi. Ota-onalar farzandining qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashi va unga bosim o‘tkazmasligi zarur.

Kasbiy malaka va kompetensiyalar - bu mutaxassisning kasbiy faoliyatda samarali ishlashini ta’minlovchi bilim, ko‘nikma va shaxsiy xususiyatlar majmuidir.

Ularning rivojlanishi yoshlar va professionallar uchun mehnat bozorida raqobatdosh bo‘lish va tez adaptatsiyalanish imkonini beradi.

Kasbiy malaka va kompetensiyalarni rivojlantirish uchun **maxsus dasturlar va amaliy mashg‘ulotlar** joriy etiladi.

Asosiy yo‘nalishlar

Amaliy mashg‘ulotlar

✚ Praktik ishlar orqali o‘quvchi yoki xodim o‘z bilimlarini amalda qo‘llash imkoniga ega bo‘ladi.

✚ Misol: laboratoriya ishlari, amaliy mashg‘ulotlar, loyihalar ustida ishlash.

✚ Natija: nazariy bilimlarni real ish sharoitida qo‘llash ko‘nikmasi shakllanadi.

2. Stajirovkalar (Internship)

✚ Talaba yoki yangi mutaxassis o‘z tanlagan kasb sohasida real ish tajribasini oladi.

✚ Stajirovka davomida mentorlar bilan ishlash, ish jarayonini kuzatish va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish imkoniyati mavjud.

✚ Natija: ish muhitiga moslashish, professional muloqot va jamoada ishlash tajribasi.

3. Modulli o‘quv tizimi

❖ Ta‘lim yoki malaka oshirish modullarga bo‘linadi: har bir modul alohida ko‘nikma yoki mavzuga qaratiladi.

❖ Misol: “Liderlik va boshqaruv”, “Mijoz bilan ishlash”, “Texnologik ko‘nikmalar” modullari.

❖ Natija: maqsadga yo‘naltirilgan, bosqichma-bosqich rivojlanish.

Kasbiy malaka va kompetensiyalarni rivojlantirish dasturining afzalliklari

Afzallik	Tavsifi
Amaliy tajriba	Nazariy bilimlarni real ish jarayonida qo‘llash imkoniyati.
Moslashuvchanlik	Modulli tizim orqali shaxsiy ehtiyoj va qobiliyatga mos ta‘lim.
Mentorlik	Tajribali mutaxassislar bilan ishlash orqali malaka oshirish.
Raqobatbardoshlik	Mehnat bozori talablari bo‘yicha dolzarb kompetensiyalarni rivojlantirish.
Shaxsiy rivojlanish	Muammo yechish, kommunikatsiya, jamoada ishlash kabi soft skillsni shakllantirish.

O‘quvchilardagi kasbiy qiziqishlar – bu ularning kelajakda qaysi sohada faoliyat yuritishga moyilligi, ichki intilishi va motivatsiyasini ifodalovchi muhim psixologik omildir. Ushbu qiziqishlar shaxsning yosh xususiyatlari, qobiliyatlari, oilaviy muhit, maktabdagi ta’lim-tarbiya jarayoni hamda jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar ta’sirida shakllanadi. Ayniqsa, o‘smirlik davrida o‘quvchilar o‘z “Men”ini anglashga harakat qilib, o‘zlarini turli kasblarda tasavvur qila boshlaydilar. Bu davrda ular turli kasblarga nisbatan qiziqish bildiradi, ba’zan tez-tez fikrini o‘zgartiradi, chunki hali ularning qarashlari barqarorlashmagan bo‘ladi.

Kasbiy qiziqishlarning shakllanishida o‘quvchilarning individual xususiyatlari – qobiliyat, iste’dod, temperament va xarakter muhim o‘rin tutadi. Masalan, ijodkorlikka moyil o‘quvchilar san’at, dizayn yoki adabiyot sohalariga qiziqsa, mantiqiy fikrlashi kuchli bo‘lganlar texnika, matematika yoki IT yo‘nalishlarini afzal ko‘rishi mumkin. Shu bilan birga, o‘qituvchilarning darsni qiziqarli tashkil etishi, amaliy mashg‘ulotlar, to‘garaklar va loyihalar o‘quvchilarning kasbga bo‘lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi.

Oila ham bu jarayonda katta rol o‘ynaydi. Ota-onalarning kasbga bo‘lgan munosabati, farzandiga bergan maslahatlari yoki ba’zan majburlovlari o‘quvchining tanloviga bevosita ta’sir qiladi. Biroq faqat ota-onaning xohishiga asoslangan tanlov ko‘pincha o‘quvchining ichki qiziqishlariga mos kelmasligi mumkin, bu esa kelajakda kasbiy qoniqmaslikka olib keladi. Shu sababli o‘quvchining o‘z qiziqishi va qobiliyatiga mos yo‘nalishni tanlashi muhim hisoblanadi.

Maktab psixologlari va pedagoglar o‘quvchilardagi kasbiy qiziqishlarni aniqlash va rivojlantirishda muhim vazifani bajaradi. Turli psixologik testlar, suhbatlar, kuzatishlar va treninglar orqali o‘quvchilarning qaysi sohalarga moyilligi aniqlanadi. Kasbga yo‘naltirish ishlari doirasida tashkil etiladigan uchrashuvlar, ekskursiyalar, mutaxassislar bilan suhbatlar ham o‘quvchilarning kasblar haqidagi tasavvurini kengaytiradi va ongli tanlov qilishiga yordam beradi.

Shu bilan birga, zamonaviy axborot texnologiyalari va internet ham o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlariga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, turli kasb egalari faoliyatini yorituvchi videolar o‘quvchilarda yangi qiziqishlarni uyg‘otishi mumkin. Ammo bu manbalardagi ma’lumotlar har doim ham to‘liq va ishonchli bo‘lmasligi sababli, o‘quvchilarga to‘g‘ri yo‘naltirish berish zarur.

O‘quvchilardagi kasbiy qiziqishlar murakkab va ko‘p omilli jarayon bo‘lib, ularni to‘g‘ri shakllantirish uchun maktab, oila va jamiyatning hamkorligi muhimdir. O‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, unga erkin tanlov imkoniyatini berish va qo‘llab-quvvatlash kelajakda muvaffaqiyatli kasb egasi bo‘lib yetishishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Amaliy mashg‘ulotlar va tavsiyalar:

1. Loyihalar ustida ishlash

Tavsif: O‘quvchilar kichik guruhga bo‘linib, amaliy loyiha tayyorlaydi.

Misol: mini-startup, ilmiy loyiha, kasbga oid loyiha yoki maktab ichidagi tashabbus.

Natija:

Muammo yechish ko‘nikmasi shakllanadi.

Rejalashtirish va vaqtni boshqarish malakasi rivojlanadi.

Jamoada ishlash va hamkorlik ko‘nikmalari mustahkamlanadi.

2. Stajirovka mashg‘ulotlari

Tavsif: Mahalliy korxonada, tashkilot yoki kasb maydonida amaliyot o‘tish.

Faoliyat: Mentorlar nazorati ostida real ish jarayonida ko‘nikma oshirish.

Natija:

- Ish muhiti va kasbga moslashish.

- Professional kommunikatsiya va hamkasblar bilan ishlash tajribasi.

- Nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash imkoniyati.

3. Modul mashg‘ulotlari

Tavsif: Ta‘lim yoki malaka oshirish modullarga bo‘linadi. Har bir modul alohida ko‘nikma yoki mavzuga qaratiladi.

Faoliyat:

Modul yakunida test va amaliy topshiriqlar orqali kompetensiya baholanishi.

Misol: “Mijoz bilan ishlash” modulida o‘quvchi ro‘yxatdan o‘tgan mijozga xizmat ko‘rsatadi.

Natija:

Maqsadga yo‘naltirilgan va bosqichma-bosqich kompetensiya rivojlantirish.

Soft skills va professional ko‘nikmalarni uyg‘un rivojlantirish.

O‘quvchilarni kasbga yo‘naltirish — bu ularning qobiliyati, qiziqishi va bozor ehtiyojlaridan kelib chiqib, to‘g‘ri kasb tanlashga ko‘maklashuvchi uzluksiz pedagogik-psixologik jarayondir. Bu jarayon nazariy bilimlarni amaliyot (kasbiy faoliyat) bilan bog‘lash, diagnostika, psixologik maslahat va ota-onalar bilan hamkorlik orqali amalga oshiriladi.

Asosiy yondashuvlar va usullar:

- **Diagnostika va psixologik tahlil:** O‘quvchilarning moyilligi, intellektual salohiyati va shaxsiy xususiyatlarini aniqlash uchun testlar va so‘rovnomalar o‘tkazish.
- **Pedagogik Yondashuv:** O‘quv-tarbiyaviy jarayonda kasbiy faoliyat turlari bilan tanishtirish, nazariyani amaliyotda qo‘llash.
- **Kasbiy maslahat:** Qiziqish va imkoniyatlarni o‘zaro moslashtirib, oqilona tanlov qilishga ko‘maklashish.
- **Ota-onalar bilan hamkorlik:** Oilada kasb tanlashga to‘g‘ri yondashuvni shakllantirish va ota-onalar orqali yo‘nalish berish.

- **Axborot texnologiyalari:** Zamonaviy usullar orqali kasblar dunyosi haqida ma'lumot berish.

Maqsad: Yoshlarning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi, mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishi va kelajakda muvaffaqiyatga erishishi uchun mustahkam poydevor yaratishdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning kasb-hunarga qiziqishini oshirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Psixologik usullarni to'g'ri qo'llash orqali o'quvchilarni ongli va mustaqil kasb tanlashga yo'naltirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi 30.12.2020 y. Xalq so'zi №276(7778).
2. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Darslik.
3. Qayta ishlangan va to'ldirilgan 3-nashri. – T.: "FAN", 2019. – 592 b.
4. Economic progress Report.- London. : 1981
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika Qo'mitasi ma'lumoti 2020 yil.
6. Ziyonet